POLITICAL SCIENCE OF RELIGION, THEORISING THE POLITICAL ROLE OF RELIGION

Maciej Potz
Palgrave Macmillan, 2020,
s. 192.

Harun BİÇAKCI*

Maciej Potz, Polonya'nın Łódź Üniversitesi, Siyasal Sistemler Bölümü'nde Siyaset Bilimi profesörüdür. Doktorasını 2006 yılında Katowice'deki Silesian Üniversitesi'nden ve doktora sonrası derecesini 2017 yılında Łódź Üniversitesi'nden siyaset bilimi alanında aldı. Araştırmaları siyaset teorisine (özellikle iktidar teorisi ve demokratik teori) ve din siyaset bilimi dalına (Political Science of Religion) odaklanmaktadır. İkincisi içinde, özellikle Polonya ve Amerika Birleşik Devletleri başta

* Arş. Gör., On Dokuz Mayıs Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, harunbicakci@gmail.com, orcid.org/0000-0002-9222-6124

olmak üzere çağdaş demokrasilerdeki teokrasiler ve dini aktörlerin siyasi stratejileri ile ilgilenmektedir (ix).

Kısaca bakıldığında eser üç ana başlık altında toplam altı bölümden oluşmaktadır. Her bir kısım iki alt bölüme ayrılmıştır. Siyaset bilimi için dini geri kazanmak (Reclaiming Religion for Political Science) başlığını taşıyan birinci kısımda Giriş:Neden Din Siyaset Bilimi Alt Dalına İhtiyacımız Var (Introduction: Why We Need Political Science of Religion) ve Din Siyaset Bilimi Dalı:Alanın Sınırlandırılması (Political Science of Religion: Demarcating the Field) başlıklı iki bölüm vardır. İkinci kısım Teokrasiler (Theocracies) başlığını taşımakta ve İktidarın Dini Meşruiyeti ve Teokrasi Kavramı (Religious Legitimation of Power and the Concept of Theocracy) ile Siyasal Sistemler olarak Teokrasiler (Theocracies as Political Systems) adıyla iki başlıkta ele alınmaktadır. Demokrasiler Din (Religion in Democracies) başlıklı son kısım ise Çağdaş Siyasette Dinin Rolü (The Role of Religion in Contemporary Politics) ile Veto Aktörleri ve Paydaşlar: Polonya ve Amerikan Siyasetinde Din (Veto Players and Stakeholders: Religion in Polish and American Politics) bölümlerinden oluşmaktadır.

Yazar, Giriş:Neden Din Siyaset Bilimi Alt Dalına İhtiyacımız Var başlıklı ilk bölüme özellikle son yıllarda dinin siyasal önemi konusunda farkındalığın arttığı ve çeşitli disiplinlerden akademisyenlerin dikkatini çektiğine değinerek başlamaktadır**.** Siyaset bilimciler de dini siyaset çalışmalarına geri getirmek için bu hareketin ön saflarında yer almaktadırlar (3). Ancak yazar, mevcut çabalarının başarısız olduğunu savunmaktadır. Bu kitabın amacı da siyaset ve din arasındaki ilişkinin irdelenmesindeki eksikliği gidermeye yardımcı olmaktır.

Bu noktada çabaların başarıya ulaşması adına din siyaset bilimi alt bilim dalı (political science of religion) diye tanımladığı alanın siyaset bilimi disiplininde uygun bir çalışma alanı olarak görülmelidir (4). Devamında ise mevcut din ve siyase ilişkisine dair mevcut yaklaşımların bir kritiğini sunmaktadır. Başat yaklaşımlar olarak "kilise-devlet paradigması"na odaklanmakta ve aralarındaki ilişkiye dair çeşitli sorulara cevap aramaktadır (6-8). Sonrasında kilise-devlet ilişkisini farklı kategorilerde inceleyen çeşitli çalışmalardan söz etmektedir. Ancak Potz'a göre kilise-devlet ilişkisine dair mevcut yaklaşımlar siyaset bilimi alanı için fonksiyonel değildir. Çünkü bu

ilişkinin yasalar ekseninde algılanması (legal blindness) (9); dinin kamusal alandaki yerine ilişkin tartışmaların normatif olarak fazlalılığı (normative overload) (10); diğer aktörlerden farklı olarak yapılan analizlerde özel bir muamale için dinin seçilmesi (singling out religion for special treatment) (11-12) nedeniyle siyaset bilimi içinde dinin teorik çerçevesinin yeniden tanımlanması gereklidir. Bu özel girişimine karşın yazar bu giriş mahiyetindeki bölümünde siyaset ve din arasındaki ilişkiyi tartışmaya çalışsa da siyaset biliminin temel kavramları olan siyasal iktidar, hegemonya ve devlet gibi kavramların doğasını kısa da olsa tartışmaması göze çarpmaktadır. Din ve devlet ilişkisine dair yasal-kurumsal yaklaşımın başatlığını savunurken bu yasal-kurumsal bakışın siyasal iktidarın kurumsallaşmasının bir yansıması olduğu da unutulmamalıdır.

İkinci bölüm, din siyaset bilimi disiplinin sahip olması gerektiğini düşündüğü "dokuz tez"le başlar (20-21). Örneğin, din ve dini inançlara dair son dönemlerde yapılan tartışmalara da yol gösterici olması açısından yazarın sekizinci tezi dikkat çekicidir. Sekizinci tezi şu şekildedir:"Dini inançların geçerliliğini veya doğruluk durumunu değerlendirmek gerekli değildir; bireysel ve kolektif aktörleri, belirli siyasi görüş ve tutumları benimsemeleri ve politik davranışları yerine getirmeleri konusunda teşvik ettikleri sürece, bir çalışma konusu olarak "gerçek" ve "nesnel"dirler" (21). Bu bakış açısının alanda yer edinerek yeni bir dilin ikame edilmesi hem siyaset bilimciler, hem de seküler olduğunu iddia eden ve iktidarı hedefleyen kişi, part ve gruplar için de siyasetin dilinin yeniden kurulması demektir. Bölümün devamında temel analiz öğelerinin yeni disiplindeki (din, siyasi sistem, siyasi aktör vb.) kavramsallaştırılmasına geçer ve dinin siyasal rolünün çalışmasının makro, mezo ve mikro düzeylerini birleştiren teorik bir çerçeveyi ortaya koyar. Sonrasında ise disiplin içindeki üç ana araştırma perspektifinin ana hatları ile son bulur: ekonomik, sosyal hareketler teorisi (SMT) ve "kültürel" perspektifler (41-54). Yazara göre bu üç perspektifin entegrasyonu dinin siyasal öneminin kapsamlı bir açıklamasını sunar.

Kısım II (Bölüm 3,4) ve Kısım III (Bölüm 5,6) bu çerçeveyi, din siyaset bilimi alt disiplini içindeki temel çalışma konularının bazılarını araştırmak için kullanmaktadır.

Bu kapsamda, Bölüm 3, iktidarın dini meşruiyetini tartışır, meşruiyet

temelli bir teokrasi kavramını geliştirir. Yazar, teokrasinin kaynağını doğa üstü güçlerden alan bir siyasal sistem olduğunu (66) ve iktidarın dini meşruiyetinin teokrasinin belirleyici bir özelliği olduğunu vurgular (63). Çünkü dini doktrinler, siyasal iktidar için meşruiyet sağlamakla birlikte siyasal sistem için uyarlanabilir ve dengeleyici mekanizmaları da sunmaktadır (78). Bu bağlamda, Potz'a göre çeşitli formlarıyla teokrasi, bir siyasal sistem için rasyonel ve optimal bir seçimdir (82). Bu nedenle meşruiyet ve meşruiyetin gücü ikinci bölümde bahsettiği üç metodolojik perspektif için de önemlidir.

Dördüncü Bölüm iktidarın veraset mekanizmalarına, onun kurumsallaşmasına ve teokrasilerde siyasi kontrol olarak adlandırdığı noktaya odaklanır. Bunun için de teorik güç ilişkilerinin üç yönünü ele alır: yöneticilerin nasıl seçildiği, güçlerinin sistem içinde nasıl kurumsallaştırıldığı ve yönetilenlerin belirledikleri normlara nasıl uyum sağladıkları (87). İlk sorunun cevabı olarak teokratik siyasi sistemlerde tanımlanabilir en önemli halefiyet prosedürlerinden atama, adaylık, seçim, işbirliği, öncelik gibi bazılarını açıklar (88-92). Ancak halefiyet prosedürlerinde olduğu gibi, teokratik siyasi sistemlere özgü çok az kurumsal düzenlemenin varlığına işaret eder (95). Yazara göre teokratik kurumsal rejimler nispeten nadirdir. Hiyerokrasilerde bile, rahip hükümdarlar kendi zamanlarında ve kültürlerinde tipik olan kurumsal düzenlemeleri yeniden üretme eğilimindedir (107). Bölümün devamında, yöneticiler tarafından bilinçli olarak kullanılan toplumsal kontrol için çeşitli siyasi kontrol mekanizmalarını ortaya koyar. Ayrıca, teokrasilerde normlar dinden çıkarıldığını söyler ancak yaptırımların kurumsal rejimin türüne göre değiştiğini belirtir. Teokratik devletlerin de seküler muadillerinde olduğu gibi şiddete başvurduklarını çeşitli örneklerle tartışmaktadır (108).

Beşinci Bölümde sekülerleşme ve resmi otorite konumlarının kaybı karşısında dinin ve dini aktörlerin hayatta kalma stratejilerini açıklamaya çalışır. Potz'a göre "(a) dünyadaki dindarlığın azalması olarak anlaşılan sekülerleşme tezi yanlış; (b) dinin modern bir devletteki toplumsal ve politik işlevlerinin, özellikle de devletin güç aygıtlarıyla kurumsal ve normatif bağlantılarının kademeli olarak ortadan kaldırılması ve Batı'daki merkezi siyasi rolünün bununla ilgili sınırlanması kesinlikle doğrudur; ve (c) örgütlü dinin

kamusal alandan çekilmesi - çoğunlukla yanlıştır." (117-118). Ayrıca, Potz, çağdaş Batı dünyasının kamusal alanında dinin sürekli varlığına katkıda bulunan oldukça geniş iki hayatta kalma stratejilerini de tanımlar. "Birincisi, din felsefi, yasal ve kurumsal düzeylerde diğer inanç, fikir ve değerler sistemleri arasında özel bir statü iddia eder. İkincisi, dini örgütler siyasal bir sistem içinde siyasal aktörler gibi davranırlar" (121). Sonrasında ise modern devletlerin dine bağlı dönüşüm türleri tablosunu bizlerin dikkatine sunar. Bölümün devamında, Potz, dini örgütlerin, konumlarına meydan okuyan ideolojik, normatif ve kurumsal gelişmelere başarılı bir şekilde karşı koyarak kendilerini demokratik kamusal alana sıkıca yerleştirebildiklerini vurgular. Yazara göre bu "taklit" stratejilerinin ("mimicry" strategies) demokratik siyaset bağlamında meşrulaştırılması dine özgü olmaktan daha kolaydır (139). Son olarak, dini aşırılıkçılığın tartışılmasında çeşitli siyasi analiz düzeylerinden açıklamalara değinerek bölüme noktayı koyar.

Son bölümde (Veto Aktörleri ve Paydaşlar: Polonya ve Amerikan Siyasetinde Din), Potz, dini örgütleri veto aktörleri ve paydaşlar olarak ele almaktadır[1]. Bu bağlamda, dini siyasi aktörlerin rolünü, dinin son yıllarda siyasi süreçleri önemli ölçüde etkilediği iki siyasi sistemde karşılaştırmaktadır: Polonya ve ABD (145). Polonya anayasasının oluşturulma süreci örneğini kullanarak, Polonya Katolik Kilisesi'nin kamu politikasının önemli alanlarında dikkate değer veto gücünü göstermeye çalışır. Polonya Katolik Kilisesi'nin genel politik etkisine kıyasla Amerikan dini örgütlerinin etkilerini genellikle daha konu odaklı bir şekilde uygulayabildiklerini teorik gerekçeleriyle sunar (172). Potz'a göre, Amerikan dini örgütleri kendi ilgi alanlarına giren pek çok siyasi meseleye dahil olmalarına karşın bu meselelerde siyasal paydaşlardır. Polonya'daki Katolik Kilisesi'nin olduğu gibi önemli politika kararlarını nadiren engelleme veya destekleme yeteneğine sahiptirler. Ancak bunun, dinin Amerikan toplumunda ve siyasetindeki rolünün Polonya'dan daha az belirgin olduğu anlamına gelmediğinin de altını çizer (173). Bu değişkenlerin ABD ile Polonya arasındaki karşılaştırmalı

[1] Ona göre, seçim ya da referandum sırasında seçmen grupları veto, ancak seçimler arasındaki dönemlerde paydaşlardır (36).

analizi, farklı siyasi sistemlerde dini aktörlerin farklı potansiyellerini gözler önüne serer.

Sonuç olarak, günümüzde din ve dinin değişen konumu hakkında yapılan tartışmaların yerine oturabilmesi ve çözümlemeler geliştirilebilmesi adına siyaset bilimi önem taşımaktadır. Bu noktada da yazarın siyaset bilimi alanı içerisinde yeni bir kürsü olarak political science of religion ismiyle bir alt disiplinin oluşturulması gerektiği düşüncesi dikkate değer bir bakış açısıdır. Çünkü, dini ritüeller, semboller vb. siyasal sistemin ve devletin devamlılığı, insanların siyasal iktidara gönüllü hizmetinin (kulluğunun) aksamaması için önemli bir araçsallık taşımaktadır. Bu noktada, din üzerine yapılan tartışmaları din sosyolojisi, dinler tarihi, sosyoloji ya da psikoloji gibi alanlardaki verilere hapsolmadan siyaset bilimcilerin ayrı bir kürsü kurarak dine gerekli önemi vermeleri elzemdir. Ayrıca teokrasiyi tanımlarken sadece rahiplerin yönetimi şeklinde ele almaması ve daha genişletici bir yaklaşımla ele alarak kavramsal genişlemeyi sağlaması günümüz siyasetinin çözümlenmesi açısından dikkat çekici bir yeniliktir.